

บทที่ 6

บทสรุป

หลังการปฏิรูปประเทศในสมัยเมจิถึงสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นสามารถพัฒนาศักยภาพของกองทัพให้มีความเข้มแข็งจนทัดเทียมกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกได้ เมื่อทหารซึ่งเป็นกลุ่มที่มีแนวคิดชาตินิยมรุนแรงเริ่มมีอิทธิพลในประเทศ การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติตามคำขวัญ “ฟูโกกุ-เคียวเฮ” (“Fukoku Kyohei”) หรือความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและความเข้มแข็งทางการทหารที่มีมาตั้งแต่สมัยเมจิได้รับการกระตุ้นมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในช่วงทศวรรษ 1930 เมื่อมีการจัดตั้งรัฐบาลทหารขึ้น ความสำนึกเรื่องชาตินิยมจึงพัฒนาไปสู่ลัทธิทหารนิยมขึ้นในสังคมญี่ปุ่น ซึ่งถือเป็นปัจจัยภายในที่มีส่วนผลักดันให้กองทัพญี่ปุ่นต้องขยายอำนาจออกไปสู่ภายนอกประเทศ โดยญี่ปุ่นตั้งตนเป็นประเทศผู้นำในเอเชียเพื่อปลดปล่อยนานาประเทศในเอเชียจากอำนาจและการยึดครองของชาติตะวันตก ดังนั้นในทศวรรษ 1930 ผู้นำกองทัพญี่ปุ่นจึงนำนโยบายขยายอำนาจทางการทหารมาดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมตามแนวคิดหลัก 2 ประการ ได้แก่ โฮะกุชินรอน (Hokushinron) คือการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นขึ้นไปยังภูมิภาคทางด้านเหนือ ซึ่งประกอบด้วยเกาหลี จีน และแมนจูเรีย โดยแนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพบก ส่วนนันชินรอน (Nanshinron) คือ การขยายอิทธิพลลงสู่ภูมิภาคทางด้านใต้ อันได้แก่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และหมู่เกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก โดยแนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายกองทัพเรือ แต่ในระยะแรกรัฐบาลญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการขยายอิทธิพลขึ้นไปยังภูมิภาคทางด้านเหนือมากกว่า แนวคิดนันชินรอนจึงไม่ได้ถูกนำมาใช้เป็นนโยบายระดับประเทศจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ที่สันนิบาตชาติลงมติให้ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในกรณีแมนจูเรีย โดยญี่ปุ่นถูกประณามว่าจะมีนโยบายสันติภาพในเอเชียตะวันออก และทำให้ญี่ปุ่นตัดสินใจถอนตัวออกจากสันนิบาตชาติใน พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1933)

การต่อต้านการขยายอำนาจของญี่ปุ่นในแมนจูเรียดังกล่าว ประกอบกับการเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในเอเชียตะวันออกของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่มีมากขึ้น ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นตระหนักเห็นถึงความจำเป็นในการเตรียมความพร้อมของกองทัพเพื่อป้องกันประเทศ ทั้งยังหันมาให้ความสำคัญกับการดำเนินการขยายอำนาจไปยังภูมิภาคทางด้านใต้ตามแนวคิดนันชินรอนมากขึ้น โดยกองทัพเรือได้จัดตั้ง “คณะกรรมการศึกษาแผนการทะเลใต้” ขึ้นในเดือนกรกฎาคม 2478 (ค.ศ. 1935) ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในญี่ปุ่นที่ได้จัดตั้งหน่วยงานศึกษาเกี่ยวกับภูมิภาคทางด้านใต้ขึ้น โดยเฉพาะเพื่อกระตุ้นให้รัฐบาลเห็นความสำคัญของภูมิภาคนี้ในฐานะเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ โดยเฉพาะแหล่งน้ำมันในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (The Netherlands East Indies)

ซึ่งจะสามารถนำมาใช้ทดแทนการส่งเข้าน้ำมันจากสหรัฐอเมริกาที่มีแนวโน้มว่าจะยุติการส่งสินค้าให้กับญี่ปุ่น ดังนั้นในปลาย พ.ศ. 2478 ผู้บัญชาการทหารบกและทหารเรือจึงเริ่มเจรจาเพื่อวางแนวนโยบายของประเทศให้สอดคล้องกันจนนำไปสู่ข้อสรุปในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2479 (ค.ศ. 1936) ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นภายใต้การนำของทหารจะดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยการมุ่งขยายอิทธิพลทั้งในภูมิภาคทางด้านเหนือและภูมิภาคทางด้านใต้ แนวคิดนั้นชัดเจนจึงได้รับการยอมรับให้เป็นนโยบายระดับประเทศ เป็นครั้งแรกด้วย โดยระบุว่ารากฐานของการดำเนินนโยบายที่สำคัญของประเทศคือการรักษาฐานที่มั่นภายนอกประเทศในภูมิภาคในเอเชียตะวันออก และในขณะเดียวกันจะดำเนินการขยายอำนาจเข้าไปสู่ภูมิภาคทางด้านใต้ด้วย

เมื่อโฮเซกุชินง และนันชินงได้รับการยอมรับให้เป็นนโยบายหลักของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น นับตั้งแต่ พ.ศ. 2479 ในปลาย พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937) กองทัพญี่ปุ่นได้ทำสงครามเต็มรูปแบบกับจีนจนสามารถยึดครองจีนจากเหนือลงใต้ได้สำเร็จ ดังนั้นต่อมาใน พ.ศ. 2481 (ค.ศ. 1938) ญี่ปุ่นจึงประกาศ “ระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออก” (“New Order in East Asia”) ซึ่งเป็นแผนการปฏิบัติการของกองทัพญี่ปุ่นในการประสานงานทางการทหาร การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมระหว่างจีน แมนจูเรีย กับญี่ปุ่น เพื่อปลดปล่อยดินแดนในเอเชียตะวันออกให้หลุดพ้นจากอำนาจและอิทธิพลของชาติตะวันตก แต่จีนไม่ยอมเจรจากับญี่ปุ่นในข้อเสนอก่เกี่ยวกับการจัดระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออก กองทัพญี่ปุ่นจึงใช้นโยบายรุกรานและโจมตีจีนอย่างหนักอีกครั้งใน พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) สงครามระหว่างญี่ปุ่นกับจีนจึงยังคงยืดเยื้อต่อไป ต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) ญี่ปุ่นได้ทำสนธิสัญญาไตรภาคี (Tripartite Pact) กับเยอรมนีและอิตาลี ซึ่งมีสาระสำคัญว่าหากประเทศใดประเทศหนึ่งทำสงครามกับประเทศอื่นอีกสองประเทศจะช่วยเหลือ ดังนั้นเมื่อกองทัพเยอรมันมีชัยชนะในระยะแรกของสงครามโลกที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรป กองทัพญี่ปุ่นก็เริ่มตระหนักเห็นถึงโอกาสของตนเองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น และได้ขยายแผนการจัดระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออกให้กว้างขวางมากขึ้น โดยการสถาปนา “วงศัไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” (“Greater East Asia Co - Prosperity Sphere”) ซึ่งมีได้จำกัดขอบเขตการขยายอำนาจของกองทัพญี่ปุ่นเฉพาะในจีน เกาหลี และแมนจูเรียเท่านั้น แต่ได้ขยายแผนดำเนินการลงสู่ภูมิภาคทางด้านใต้มากขึ้น โดยรวมเอาหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ อินโดจีน พม่า ฮองกง มลายู สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และไทยเข้าไว้ด้วย การขยายแผนการสถาปนา “ระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออก” ไปสู่ “วงศัไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” ของกองทัพญี่ปุ่นได้ส่งผลให้มหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและสหรัฐอเมริกามีปฏิกิริยาต่อต้านจนกลายเป็นสงครามมหาเอเชียบูรพาที่เป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่สองด้วย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จึงกลายเป็นสมรภูมิและดินแดนภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่น กองทัพญี่ปุ่นจึงเข้ามาบีบบทบาทสำคัญ ทั้งทางด้านทหาร การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในภูมิภาคนี้

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ไทยซึ่งมีทำเลที่ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของประเทศต่างๆ บนผืนแผ่นดินใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นเพียงประเทศเดียวในภูมิภาคนี้ ที่มีได้ตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก จึงทำให้กองทัพญี่ปุ่นเล็งเห็นความสำคัญของไทย ในฐานะเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญทั้งเป็นฐานการขนส่งกำลังทหาร เสบียงอาหาร และอาวุธ-ยุทโธปกรณ์ เพื่อใช้เป็นกองกำลังบำรุงให้กับกองทัพญี่ปุ่นในพม่าและมลายู ดังนั้นทันทีที่กองทัพญี่ปุ่นยกกองกำลังเข้าสู่ประเทศไทยได้แล้ว ญี่ปุ่นจึงเร่งดำเนินการเจรจาเพื่อขอความร่วมมือจากไทยในการจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการคมนาคมขนส่ง โดยแผนการดำเนินนโยบายต่อไทย ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ การเข้ามาดำเนินการควบคุมเส้นทางรถไฟของไทย จากการวิจัยพบว่า กองทัพญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายได้มากที่สุด เพราะเป็นเส้นทางที่กองทัพญี่ปุ่นสามารถใช้ในการขนส่งกองกำลังบำรุงให้กับแนวหน้าของกองทัพได้ทั้งในพม่าและมลายู งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายได้ของกองทัพญี่ปุ่นในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยเน้นการศึกษาถึงนโยบายของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อไทย การดำเนินการควบคุมทางรถไฟสายได้ของกองทัพญี่ปุ่น ผลของการเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายได้ที่มีต่อการปฏิบัติการทางการทหารของกองทัพญี่ปุ่น รวมทั้งผลกระทบต่อการค้าเงินงานของกรมรถไฟไทย และการดำเนินชีวิตของราษฎรไทยในท้องถิ่น จากการวิจัยสามารถสรุปประเด็นหลักของการศึกษาได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1 นโยบายของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อไทยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง กล่าวคือ ช่วงแรก นโยบายของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อไทยในช่วงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา นับตั้งแต่กองทัพญี่ปุ่นเริ่มดำเนินนโยบายขยายอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยการสถาปนาวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพาแล้ว ในพ.ศ. 2483 ที่ประชุมผู้นำฝ่ายทหารและรัฐบาลของญี่ปุ่น (Liaison Conference) ได้เริ่มพิจารณาถึงเป้าหมายและแนวทางการดำเนินนโยบายต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ากองทัพญี่ปุ่นได้พิจารณา นโยบายที่มีต่อไทยไว้ในอันดับแรก ๆ ร่วมกับนโยบายที่มีต่ออินโดจีนของฝรั่งเศสเสมอ สันนิษฐานได้ว่าไทยและอินโดจีนต่างมีทำเลที่ตั้งเหมาะสมกับการเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์การเคลื่อนทัพของกองทัพญี่ปุ่นเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนอินโดจีนซึ่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส แม้จะมีได้เป็นประเทศเอกราชเหมือนไทย แต่ก็ไม่ได้เป็นอาณานิคมของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร และเมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้ต่อกองทัพเยอรมันที่เป็นพันธมิตรของญี่ปุ่นในสมรภูมิทางยุโรปตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2483 กองทัพญี่ปุ่นยังสามารถดำเนินนโยบายต่ออินโดจีนได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น

บันทึกการประชุมผู้นำฝ่ายทหารและรัฐบาลของญี่ปุ่นในช่วงก่อนสงครามให้ความสำคัญต่อไทยในการเป็นฐานปฏิบัติการทางทหารที่สำคัญต่อการเคลื่อนกองกำลังเข้าสู่พม่าและมลายู โดยที่ประชุมได้มีการเจรจาเพื่อกำหนด เป้าหมายและแนวทางดำเนินนโยบายต่อไทยหลายครั้ง ดังตัวอย่างสาระสำคัญของการประชุมเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับไทยได้แก่ การประชุมผู้นำฝ่ายทหารและรัฐบาลครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2483 เรื่อง “มาตรการของจักรวรรดิต่อไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศส” ในส่วนมาตรการต่อไทย กองทัพญี่ปุ่นมีเป้าหมายที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นอย่างรวดเร็วกับไทย โดยมีแนวทางการเปิดดำเนินการเจรจาเรื่อง สัญญาความร่วมมือทางการทหาร การเมือง และเศรษฐกิจโดยเร็ว ต่อมาในการประชุมครั้งที่ 7 เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2484 (ค.ศ.1941) มีการประชุมสืบเนื่องเรื่อง “เค้าโครงมาตรการต่ออินโดจีนของฝรั่งเศสและไทย” การประชุมครั้งนี้ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการดำเนินนโยบายต่อไทยอย่างชัดเจนว่าเพื่อการคงอยู่และการป้องกันตนเองของจักรวรรดิญี่ปุ่น ดังนั้นจำเป็นต้องสถาปนาความร่วมมืออย่างแน่นแฟ้นกับประเทศไทย ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร โดยจักรวรรดิญี่ปุ่นจะเพิ่มความเข้มงวดในมาตรการต่ออินโดจีนของฝรั่งเศสและไทย ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการแทรกแซงจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในกรณีของไทย หากมีการปฏิเสธข้อเรียกร้องของญี่ปุ่นก็อาจจะใช้วิธีแก้ไขรายละเอียดในข้อตกลงไทย-ญี่ปุ่น หรืออาจจะใช้กำลังบังคับเพื่อให้ยอมรับข้อเรียกร้องของญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ แต่ไม่ว่าจะเป็นวิธีใดก็ตามจะต้องไม่ทำให้ไทยหันไปเข้ากับฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้นำเอา “เค้าโครงมาตรการต่ออินโดจีนของฝรั่งเศสและไทย” เข้าที่ประชุมเบื้องพระพักตร์สมเด็จพระจักรพรรดิ (Imperial Conference) เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2484 สุกิยามะ ฮาจิเมะ (Sugiyama Hajime) เลขาธิการทหารบกได้กราบบังคมทูลอธิบายถึงการดำเนินการทางการทหาร โดยสรุปว่า เพื่อให้การดำเนินการสอดคล้องกับเป้าหมายของมาตรการต่อไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศสที่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ จึงมีความจำเป็นที่กองทัพจะต้องเตรียมความพร้อม เช่น การจัดเตรียมเรือรบและกำลังทหาร หากต้องมีการปฏิบัติการ ทั้งนี้เพื่อสามารถเคลื่อนกองกำลังไปยังพื้นที่เป้าหมายได้ตามขั้นตอนและเวลาที่เหมาะสม เสนาธิการทหารบกและเสนาธิการทหารเรือต่างมีความเห็นร่วมกันที่จะพยายามดำเนินการด้วยการเจรจาทางการทูตมากกว่าการใช้กำลังทหาร อย่างไรก็ตาม ในที่สุดกองทัพญี่ปุ่นก็เลือกการใช้กำลังทางทหารด้วยการเคลื่อนทัพเข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งเป็นการละเมิดเอกราชและอธิปไตยของไทย ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากเอกสารการประชุมผู้นำฝ่ายทหารและรัฐบาลครั้งที่ 67 (67th Liaison Conference) เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2484 ระบุถึงรายละเอียดของ “ความจำเป็นในการดำเนินนโยบายของจักรวรรดิต่อไทย” ที่สำคัญ 2 ประการ ซึ่งสะท้อนภาพที่ชัดเจนว่า กองทัพญี่ปุ่นมิได้เพียงมีนโยบายที่จะเคลื่อนกองกำลังผ่านประเทศไทยไปโจมตีพม่าและมลายูเท่านั้น แต่กองทัพญี่ปุ่นยังมีแผนการ

ที่จะเข้ามาควบคุมประเทศไทยโดยเรียกร้องให้รัฐบาลไทยให้ความสะดวกในการจัดตั้งฐานกำลังประจำการของกองทัพญี่ปุ่น อีกทั้งต้องให้ความร่วมมือกับกองทัพในการจัดหาและสร้างเครื่องอำนวยความสะดวกทางการทหาร การคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร ค่ายพักทหารสำหรับกองกำลังทหารที่เคลื่อนทัพผ่าน และที่ยังคงทำหน้าที่ควบคุมอยู่ในประเทศไทย นอกจากนี้ต้องให้ความร่วมมือในการจัดหาเงินกู้เพื่อการดำเนินการทางการทหารของกองทัพญี่ปุ่นที่ประจำการอยู่ในประเทศไทยอีกด้วย

ช่วงที่สอง การดำเนินนโยบายของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อไทยในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพาซึ่งสามารถแบ่งตามสถานการณ์ของสงครามที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงต้นสงคราม และช่วงปลายสงคราม ในช่วงต้นสงครามมหาเอเชียบูรพานับตั้งแต่วันเปิดสงครามถึงช่วงเดือนสิงหาคม 2486 เป็นช่วงที่กองทัพญี่ปุ่นเป็นฝ่ายรุกโจมตีฝ่ายสัมพันธมิตร กองทัพจึงดำเนินนโยบายที่มีลักษณะผ่อนปรนเพื่อสร้างความนิยมนและโน้มน้าวขอความร่วมมือจากไทย ทั้งในด้านการจัดตั้งฐานกำลังของกองทัพ การจัดหาและสร้างเครื่องอำนวยความสะดวกทางการทหาร การคมนาคม ขนส่งและการสื่อสาร ค่ายพักทหาร เเสบียงอาหาร ตลอดจนความร่วมมือในการจัดหาเงินกู้เพื่อการดำเนินการทางการทหารของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ดังนั้นกองทัพจึงได้ดำเนินการต่าง ๆ เพื่อสร้างความพึงพอใจหรือความนิยมนญี่ปุ่นให้เกิดขึ้นทั้งในระดับรัฐบาลและระดับประชาชนไทย โดยในระดับรัฐบาลซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เห็นได้จากการดึงเอาประเด็นเกี่ยวกับการมอบ 4 รัฐของมลายู และ 2 เมืองของพม่า ที่ไทยยกให้กับอังกฤษตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คืนให้กับประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้ไทยให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น ญี่ปุ่นและไทยยังได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญายอมรับการรวมรัฐกัณฑ์ ดรงกานู เคคะห์ ปะลิส และเกาะต่าง ๆ ของแต่ละรัฐ รวมทั้งเมืองเชียงตุงและเมืองพานของแคว้นฉานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2486 (ค.ศ.1943) แต่อย่างไรก็ตาม สามารถสังเกตเห็นว่าแม้สนธิสัญญาข้างต้น มีผลให้ญี่ปุ่นยอมรับการรวม 4 รัฐมลายู และ 2 เมืองของพม่าให้เป็นอาณาเขตส่วนหนึ่งของประเทศไทยแล้วก็ตาม แต่ในส่วนของผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งญี่ปุ่นถือว่าเป็นความจำเป็นทางด้านยุทธศาสตร์และการปกครองดูแลประชากรในดินแดนเหล่านั้น ญี่ปุ่นยังคงสงวนไว้เป็นของตน โดยให้ไทยลงนามในหนังสือลับเพื่อรับรองว่าจะปฏิบัติตามข้อตกลงทุกประการ

ส่วนการสร้างความนิยมนญี่ปุ่นให้เกิดขึ้นในระดับประชาชน เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนหันมาสนับสนุนกองทัพญี่ปุ่น เห็นได้จากตัวอย่างของการดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อโฆษณาเผยแพร์ให้ประชาชนไทยได้ตระหนักเห็นถึงความเข้มแข็ง ความยิ่งใหญ่ ความเจริญก้าวหน้า และกำลัง

แสนยานุภาพของกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งมีการดำเนินการเผยแพร่โฆษณา โดยวิธีการต่าง ๆ นับตั้งแต่เดือนตุลาคม 2485 เป็นต้นไป ได้แก่ การจัดทำและฉายภาพยนตร์ข่าวการรบของกองทัพญี่ปุ่นที่มีเสียงประกอบเป็นภาษาไทยให้ข้าราชการและบุคคลในรัฐบาลบางส่วนชมฟรี แต่สำหรับประชาชนทั่วไปเก็บค่าเข้าชม โดยเปิดฉายที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง และโรงภาพยนตร์โอเดียน ในกรุงเทพฯ การออกหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาไทยเพื่อโฆษณาแสนยานุภาพของกองทัพ ที่สำคัญได้แก่ หนังสือพิมพ์ภาพตะวันออก หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นปัจจุบัน หนังสือพิมพ์ฟรอนต์ และหนังสือพิมพ์ไทโย โดยบางส่วนแจกให้ข้าราชการในบางกระทรวง รวมทั้งได้ส่งจำหน่ายให้แก่ประชาชนตามร้านหนังสือทั่วไป นอกจากนี้ ยังมีการจัดแสดงภาพถ่ายขนาดต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงแสนยานุภาพของกองทัพญี่ปุ่น โดยทั่วไป ภาพของการยกทัพรบชนะดินแดนต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การยึดครองของกองทัพญี่ปุ่น รวมทั้งภาพที่แสดงความเจริญก้าวหน้าของอุตสาหกรรมผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่น เป็นต้น การจัดแสดงภาพเหล่านี้ได้มีการจัดแสดงประจำในกรุงเทพฯ ที่บริษัทและห้างร้านของญี่ปุ่นและของคนจีน ส่วนตามต่างจังหวัดได้จัดแสดงชั่วคราวตามโรงเรียน ศาลากลางจังหวัด สโมสร ข้าราชการ และตามร้านขายน้ำชาต่าง ๆ ซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนไทยเป็นจำนวนมาก

ส่วนการดำเนินนโยบายของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อไทยในช่วงปลายสงคราม นับตั้งแต่เดือนกันยายน 2486 จนถึงที่สุดสงคราม เป็นช่วงที่สถานการณ์สงครามของกองทัพญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไปสู่การถูกตอปปี้และโจมตีกลับจากฝ่ายสัมพันธมิตร กองทัพจึงกลายเป็นฝ่ายตั้งรับ ถอยร่น และเริ่มหวาดระแวงต่อท่าทีของไทย ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลให้กองทัพปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายไปสู่การแทรกแซง คุกคาม และข่มขู่ไทยมากขึ้น กล่าวคือ เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรเริ่มตอปปี้กองทัพญี่ปุ่นและสามารถรุกคืบหน้าได้เป็นลำดับแล้ว จึงส่งผลให้กองบัญชาการทหารสูงสุดของญี่ปุ่นจำเป็นต้องทบทวนแนวทางในการดำเนินการใหม่ ในที่สุดในปีปลายเดือนกันยายน 2486 ได้เปลี่ยนแผนการรบจากการรุกเป็นการวางแนวป้องกัน เพื่อตั้งรับการรุกของฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วนแผนการรบทางด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีความสำคัญต่อกองทัพทั้งทางด้านยุทธศาสตร์และทรัพยากร ญี่ปุ่นก็เตรียมการเพิ่มกำลังทหารให้มากขึ้นอีก

อย่างไรก็ดีในขณะนั้น กองทัพญี่ปุ่นเริ่มหวาดระแวงต่อท่าทีของผู้นำไทยบางส่วนที่เริ่มเปลี่ยนแปลงโดยมีการแอบติดต่อกับรัฐบาลจีนที่จงกิงและฝ่ายสัมพันธมิตร ในสภาวะการณดังกล่าวของช่วงปลายสงคราม กองทัพญี่ปุ่นจึงเริ่มเปลี่ยนแนวทางของการดำเนินนโยบายซึ่งขัดกับข้อตกลงที่กองทัพจะต้องเคารพอำนาจอธิปไตยของไทย ดังจะเห็นได้จากกรณีตัวอย่างเหตุการณ์ “ทหารญี่ปุ่นยึดเมืองระนอง” ระหว่างวันที่ 30-31 กรกฎาคม 2487 (ค.ศ.1944) โดยเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากกรณีพิพาทโคโคโนะ หัวหน้าหน่วยทหารญี่ปุ่นประจำวิคตอเรียพอยต์ ได้สั่งการให้ทหารหนึ่งกองร้อยติดอาวุธปืนยาว ปืนสั้น และระเบิด เข้ามายึดสถานีตำรวจ ค่ายทหาร และ

ที่ทำการไปรษณีย์ โดยได้ใช้เงินกราดยิงเข้าไปในสถานีตำรวจและค่ายทหาร จนเป็นเหตุให้ทหารเสียชีวิต 12 นาย บาดเจ็บ 4 นาย ตำรวจเสียชีวิต 3 นาย ราษฎรเสียชีวิต 4 คน โดยฝ่ายทหารญี่ปุ่นไม่มีผู้ใดได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บ อีกทั้งยังได้ควบคุมตัวข้าราชการที่เหลือไว้ที่สถานตำรวจ กระทำการดังกล่าวของทหารในกองทัพญี่ปุ่นครั้งนี้ ถือเป็นกระทำความที่รุนแรงมากที่สุดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการไม่เคารพต่ออำนาจอธิปไตยของไทยโดยสิ้นเชิง แม้ทูตทหารบกญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ซึ่งได้รับทราบเหตุการณ์แต่ก็มิได้ทำการลงโทษทหารที่เข้ามาดำเนินการใด ๆ เพียงแต่อ้างว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นเนื่องมาจากการสั่งงานผิดพลาด แต่สาเหตุที่แท้จริงเป็นเรื่องของความไม่ไว้วางใจของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อไทยในช่วงของการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ จากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งกองทัพญี่ปุ่นเริ่มระแวงว่าไทยจะเปลี่ยนแนวการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

ในช่วงปลายสงครามสภาวะการณ์ซึ่งกองทัพญี่ปุ่นเป็นฝ่ายตั้งรับอยู่นั้น ได้มีส่วนทำให้กองทัพใช้วิธีการรุนแรงต่อไทย ซึ่งจะถือได้ว่าเป็นการดำเนินการในลักษณะของการข่มขู่ เพื่อเป็นการปรามมิให้ไทยแปรพักตร์ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ในขณะเดียวกัน กองทัพญี่ปุ่นยังได้มีการเตรียมการเพิ่มประสิทธิภาพของการติดต่อประสานงานกับทางฝ่ายไทย โดยในเดือนตุลาคม 2487 กองทัพญี่ปุ่นที่ประจำการอยู่ในภาคใต้ของไทยได้อ้างเหตุผลของภาวะการณ์ที่คับขันของสงครามทางด้านมลายูเป็นเหตุผลของการเจรจาขอให้ไทยจัดตั้งหน่วยประสานงานพันธมิตรภาคใต้ขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้กองทัพญี่ปุ่นสามารถติดต่อประสานงานในเรื่องการขอใช้ที่ดิน โรงเรียน เสนียงอาหาร แรงงาน สนามบิน และการคมนาคมอื่น ๆ กับหน่วยประสานงานพันธมิตรภาคใต้ได้โดยตรง โดยไม่ต้องรอรับอนุมัติจากส่วนกลาง ซึ่งเห็นว่าล่าช้าและไม่ทันกับความจำเป็นอันเร่งด่วนของกองทัพในช่วงวิกฤตของสงคราม แต่ทางฝ่ายไทยไม่พิจารณาอนุมัติชื่อเรียกชื่อดังกล่าว เพราะเห็นว่าขัดกับหลักกฎหมายและนโยบายของประเทศ

นอกจากการเตรียมการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการติดต่อประสานงานของกองทัพญี่ปุ่นดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในช่วงปลายสงครามเมื่อเดือนธันวาคม 2487 กองทัพใหญ่ภาคพื้นทิศใต้ของญี่ปุ่นซึ่งมีนโยบายที่จะเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย เพื่อจัดรูปแบบของกองทัพญี่ปุ่นในไทยจากเดิมซึ่งทำหน้าที่จัดส่งกำลังบำรุงให้กับกองทัพญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนเป็นกองกำลังสำหรับการสู้รบ โดยจัดตั้งเป็นกองทัพที่ 39 ซึ่งได้ดำเนินการเพิ่มความแข็งแกร่งโดยการจัดส่งกองพลที่ 4 จากสุมาตราเข้ามาสมทบกับกองทัพญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ แต่กว่ากองพลที่ 4 จะเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ก็ล่าช้าไปถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ 2488 (ค.ศ. 1945) ทั้งนี้ เพราะทางรถไฟในมลายูถูกโจมตี รวมทั้งกรุงเทพฯ เองก็ถูกโจมตีอย่างหนัก สภาวะการณ์ของ

สงครามในช่วงนี้จึงเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งของการย้ายฐานที่ตั้งรับไปยังจังหวัดนครนายก โดยได้เตรียมการสร้างเป็นฐานที่มั่น รวมทั้งคลังอาวุธและน้ำมันเชื้อเพลิง ต่อมาเมื่อเข้าสู่เดือนมิถุนายน 2488 สงครามทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยในช่วงเวลานั้นกองทัพญี่ปุ่นได้ใช้วิธีการทิ้งระเบิดและปลอบเพื่อป้องกันไม่ให้ไทยแปรพักตร์ กล่าวคือ ขณะที่กองทัพญี่ปุ่นมีคำสั่งให้ทหารญี่ปุ่นปฏิบัติต่อทหารไทยในฐานะพันธมิตร แต่ในเวลาเดียวกันมีการข่มขู่ว่าจะทำการปลดอาวุธของกองทัพไทยหากไม่ให้ความร่วมมือ แต่ก่อนที่ทหารญี่ปุ่นจะสามารถดำเนินการดังกล่าว กองทัพญี่ปุ่นก็พ่ายแพ้สงครามเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2488

ประเด็นที่ 2 การดำเนินการควบคุมทางรถไฟสายใต้ของกองทัพญี่ปุ่น ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา กองทัพญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายใต้ของไทยมากที่สุด เพราะเป็นเส้นทางที่สามารถใช้ในการขนส่งกำลังทหาร เสบียงอาหาร และอาวุธยุทธโธปกรณ์ เพื่อเป็นกองกำลังบำรุงให้กับแนวหน้าของกองทัพทั้งในพม่าและมลายู โดยกองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาดำเนินการควบคุมทางรถไฟสายใต้ใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก การจัดขบวนรถไฟเพื่อการขนส่งบนทางรถไฟสายใต้ ทั้งนี้กองทัพญี่ปุ่นโดยกองพลทหารรถไฟได้เริ่มเข้ามาดำเนินการเมื่อกองทัพได้ยื่นร่าง “สัญญาข้อตกลงระหว่างไทย-ญี่ปุ่น เกี่ยวแก่การใช้รถไฟในทางทหาร” เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2484 และได้รับความเห็นชอบจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2484 หลังจากนั้นเริ่มดำเนินการเจรจาในรายละเอียดของข้อตกลงเกี่ยวกับการใช้รถไฟทหาร โดยเสนอ “ร่างบันทึกข้อตกลงแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการขนส่งทางทหารของกองทัพญี่ปุ่น” เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2485 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อวางหลักเกณฑ์และแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการขนส่งในราชการทหารบนทางรถไฟทั้ง 3 สาย คือ สายเหนือ สายตะวันออก และสายใต้ ที่มีอยู่เดิมของไทย โดยกองทัพญี่ปุ่นได้กำหนดความหมายของขอบเขต “การขนส่งในราชการทหารญี่ปุ่น” ที่กว้างขวางมาก โดยรวมทั้งกองทหาร ทหาร ข้าราชการพลเรือน และรวมถึงเอกชน ผู้แสดงความจำนงในการขนส่งคน สัตว์ และสิ่งของ ซึ่งเป็นของกองทัพญี่ปุ่นที่ผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นได้กำหนดไว้ว่าเป็นของทหารด้วย

อย่างไรก็ตามในการศึกษาได้พบว่า ตลอดระยะเวลา 3 ปี 9 เดือน ที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยนั้น ในแต่ละเดือนกองทัพได้ใช้จำนวนตู้รถไฟเพื่อการขนส่งในราชการทหารบนทางรถไฟสายใต้สูงมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้จำนวนตู้รถไฟในสายตะวันออกและสายเหนือ ดังตัวอย่างในเดือนสิงหาคม 2486 เป็นเดือนที่กองทัพได้ใช้ตู้รถไฟเพื่อการขนส่งบนทางรถไฟสายใต้สูงมากที่สุด ถึง 12,379 ตู้ จากจำนวนรวมของการใช้ตู้รถไฟทั้ง 3 สาย ในเดือนสิงหาคม 15,677 ตู้ ซึ่งคิดเป็นอัตราร้อยละ 78.96 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 18.56 และ 2.48 เป็นการใช้ตู้รถไฟบนทางรถไฟสายตะวันออกและสายเหนือตามลำดับ ตัวอย่างของการใช้ตู้รถไฟในลักษณะนี้

จึงเป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทางรถไฟสายใต้ของไทยเป็นเส้นทางรถไฟสายสำคัญที่สุดที่กองทัพญี่ปุ่นใช้เป็นเส้นทางในการขนส่งกำลังบำรุงให้กับแนวหน้าของกองทัพญี่ปุ่นในมลายู โดยมีการขนส่งข้ามแดนจากสถานีป่าดงเบขาร์ถึงอลอร์สตาร์ และจากสถานีสุโงโกลถึงโกตาบารูของมลายู ทั้งนี้เพราะกองทัพญี่ปุ่นได้สามารถเข้าไปควบคุมและบริหารจัดการทางรถไฟของมลายูและสิงคโปร์ ภายหลังจากการยึดครองดินแดนทั้งสองได้สำเร็จเมื่อวันที่ 11 มกราคม และ 15 กุมภาพันธ์ 2485 ตามลำดับ ด้วยเหตุนี้ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพากองทัพญี่ปุ่นจึงสามารถใช้ทางรถไฟสายใต้ เพื่อการขนส่งทางการทหารเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมลายูได้ตลอดเส้นทาง

ลักษณะที่สอง การสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟสายใต้ที่มีอยู่เดิมไปยังประเทศพม่าถึง 2 เส้นทาง ได้แก่ ทางรถไฟทหารสายแรกคือ ทางรถไฟสายหนองปลาตุก-กาญจนบุรี - ทันบือชาฮัต (ทางรถไฟสายไทย-พม่า) เป็นทางรถไฟที่ทหารรถไฟญี่ปุ่นสร้างเชื่อมต่อกับสถานีหนองปลาตุกในจังหวัดราชบุรี ผ่านจังหวัดกาญจนบุรี ไปยังเมืองทันบือชาฮัตในประเทศพม่าตาม “ข้อตกลงไทย-ญี่ปุ่น เกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟเชื่อมระหว่างประเทศไทยกับพม่า” เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2485 การดำเนินการสร้างทางรถไฟสายนี้มีกองพลทหารรถไฟที่ 9 ซึ่งอยู่ในสังกัดของกองทัพใหญ่แห่งภาคพื้นทิศใต้ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการก่อสร้างโดยการใช้เชลยศึกสัมพันธมิตร กรรมกรมลายูและเงินจากมลายูและสิงคโปร์มาเป็นแรงงาน อย่างไรก็ตามเมื่อกองทัพญี่ปุ่นมีแผนการเร่งสร้างทางรถไฟสายนี้ให้เสร็จทันตามกำหนดเวลาที่จำเป็นต้องใช้ทางรถไฟสายนี้เป็นเส้นทางในการขนส่งกำลังบำรุงให้กับแนวหน้าของกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งตั้งกองกำลังอยู่บริเวณชายแดนระหว่างพม่ากับอินเดียเพื่อเตรียมการโจมตีอินเดีย แต่กลับถูกฝ่ายอังกฤษโจมตีกลับอย่างหนักจนต้องถอยร่น ยิ่งส่งผลให้กองทัพญี่ปุ่นบังคับให้เชลยศึกสัมพันธมิตรรวมทั้งกรรมกรมลายูและเงินเร่งสร้างทางรถไฟอย่างหนักทั้งกลางวันกลางคืน จนในที่สุดก็สามารถสร้างทางรถไฟที่มีระยะทางยาว 415 กิโลเมตร เสร็จในวันที่ 17 ตุลาคม 2486 โดยใช้เวลาในการก่อสร้างประมาณ 13 เดือน แต่แรงงานที่ใช้ในการก่อสร้างกลับได้รับอาหารบริโภคไม่เพียงพอ อีกทั้งยังต้องเผชิญกับปัญหาโรคระบาดและภัยธรรมชาติที่โหดร้ายจนเชลยศึกเป็นจำนวนถึง 12,339 คน กรรมกรต่างด้าวชาวมลายูและเงินอีกประมาณ 30,000 คน ต้องจบชีวิตลงบนเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่า จนทางรถไฟสายนี้ได้รับขนานนามว่า “ทางรถไฟสายมรณะ”

ส่วนทางรถไฟทหารสายที่สอง คือ ทางรถไฟสายชุมพร-กระบะบุรี (ทางรถไฟสายคอคอดกระ) เป็นทางรถไฟทหารสายใหม่ที่กองทัพญี่ปุ่นสร้างเชื่อมต่อกับสถานีชุมพรไปยังสถานีกระบะบุรีในจังหวัดระนอง และทำการขนส่งลงทางเรือไปยังวิกตอเรียพอยต์ (Victoria Point) ของพม่าตาม “ข้อตกลงเกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟผ่านคอคอดกระ” เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2486 ทั้งนี้กองทัพญี่ปุ่นมีจุดมุ่งหมายที่จะใช้ทางรถไฟสายนี้เป็นเส้นทางขนส่งเสบียงอาหารให้กับกองทัพ

ญี่ปุ่นในพม่า เพื่อแบ่งเบาภาระการขนส่งของทางรถไฟสายไทย-พม่า ที่กำลังดำเนินการก่อสร้างอยู่ ส่วนแรงงานที่ใช้ในการก่อสร้างทางรถไฟสายนี้ กองทัพไม่ได้ใช้แรงงานเชลยศึกสัมพันธมิตร แต่ใช้แรงงานกรรมกรรับจ้างชาวมลายูและจีน เป็นแรงงานหลักในการก่อสร้างถึงร้อยละ 80 ส่วนที่เหลือ เป็นกรรมกรรับจ้างชาวไทยที่ถูกเกณฑ์มาจากจังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และพัทลุง เป็นต้น แต่เมื่อกองทัพญี่ปุ่นเห็นว่าฝ่ายไทยจัดส่งกรรมกรให้ล่าช้าและไม่ทันความต้องการที่เร่งด่วน กองทัพจึงเร่งให้บริษัทเอกชนญี่ปุ่นในมลายูจัดส่งกรรมกรมลายูและจีนเข้ามาเป็นแรงงานในการก่อสร้างทางรถไฟสายนี้เพิ่มขึ้น และเพื่อเป็นการดึงดูดกรรมกรจำนวนมากที่ติดฝืนทางฝ่ายทหารญี่ปุ่น ได้ใช้วิธีการนำฝิ่นจากสิงคโปร์เข้ามาจำหน่ายให้กับกรรมกรถึงที่พัก ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม ในที่สุดทางรถไฟสายคอคอดกระซึ่งมีระยะทาง 90 กิโลเมตรก็สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2486 โดยใช้เวลาในการก่อสร้างประมาณ 7 เดือน

ประเด็นที่ 3 ผลของการควบคุมทางรถไฟสายใต้ที่มีต่อการปฏิบัติการทางการทหารของกองทัพญี่ปุ่น กองทัพได้บรรลุเป้าหมายในการใช้ทางรถไฟสายใต้เพื่อการปฏิบัติการทางการทหารหลายประการได้แก่ การใช้ทางรถไฟสายใต้ขนส่งข้าวของไทยเพื่อเป็นเสบียงอาหารให้กับทหารญี่ปุ่นในมลายูภายหลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นได้ยกกำลังทหารจากภาคใต้ของไทยบุกเข้ายึดมลายูและสิงคโปร์ ได้สำเร็จแล้ว ทางรถไฟมลายูทั้งสายตะวันตกที่เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างทางรถไฟสายใต้จากสถานีหาดใหญ่ ไปยังปาดังเบซาร์ - อลอร์สตาร์ - กัวลาสัมเปอร - สิงคโปร์ และทางรถไฟสายตะวันออกที่เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างสถานีหาดใหญ่ไปยังสุโขทัย - ตัมปิต - โกตาบารู - สุโขทัย - กัวลาปิศาจต่างดกอยู่ภายใต้การควบคุมและบริหารจัดการของกองทัพญี่ปุ่นทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ กองทัพจึงใช้เส้นทางรถไฟดังกล่าวในการขนส่งข้าวผ่านชายแดนไทยเพื่อเป็นเสบียงอาหารให้กับทหารญี่ปุ่นในมลายู โดยบริษัทมิตซูบิชิโซจิ (Mitsubishishoji) เป็นบริษัทส่งออกข้าวรายใหญ่ที่ได้รับการสนับสนุนจากทหารญี่ปุ่นให้เป็นตัวแทนในการส่งออกข้าวในนามราชการทหารญี่ปุ่น แต่เมื่อมีการตรวจสอบในบางครั้งก็กลับพบว่าเป็นการส่งออกข้าวของบริษัทเพื่อไปจำหน่ายให้กับประชาชนในมลายู โดยบริษัทอ้างว่าเป็นการส่งออกเพื่อใช้ในราชการทหารเพื่อหลีกเลี่ยงการเสียอากรส่งออก แม้บริษัทมิตซูบิชิโซจิจะกระทำการผิดกฎหมายในการส่งออกข้าว แต่ทางกรมศุลกากรของไทยก็ไม่สามารถห้ามปรามหรือป้องกันได้เพราะมีอิทธิพลของทหารญี่ปุ่นหนุนหลังอยู่ ด้วยเหตุนี้บริษัทมิตซูบิชิโซจิรวมทั้งพ่อค้าเอกชนจากรัฐกลันตันของมลายูจึงเข้ามากว้านซื้อข้าวจำนวนมากจากจังหวัดสงขลาและนครศรีธรรมราช เพื่อส่งออกโดยทางรถไฟจากสถานีสุโขทัยไปยังสถานีโกตาบารู โดยละเมิดพิธีการศุลกากรของไทยอยู่เนืองๆ อันส่งผลกระทบต่อไทยต้องสูญเสียรายได้จากการเก็บอากรส่งออกข้าวจำนวนมหาศาล ส่วนกองทัพญี่ปุ่นยังบรรลุเป้าหมายในการใช้ทางรถไฟสายใต้ที่เชื่อมต่อกับทางรถไฟสายตะวันตกและสายตะวันออกของมลายูในการขนส่งเชลยศึกสัมพันธมิตร กรรมกร-

มลายูและเงินจากมลายูและสิงคโปร์เข้ามาเป็นแรงงานหลักในการก่อสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่ได้เป็นผลสำเร็จถึง 2 เส้นทางคือ ทางรถไฟสายไทย-พม่า และทางรถไฟสายคอคอดกระดังก่อแล้วไปแล้ว

ความสำเร็จในการสร้างและเปิดใช้ทางรถไฟสายไทย-พม่า และทางรถไฟสายคอคอดกระตั้งแต่วันที่ 17 ตุลาคม และวันที่ 25 ธันวาคม 2486 ตามลำดับ ทำให้ระยะแรกกองทัพญี่ปุ่นได้บรรลุเป้าหมายในการใช้ทางรถไฟสายไทย-พม่าในการขนส่งทหารญี่ปุ่น และอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อเป็นกำลังสมทบกับกองกำลังแนวหน้าในพม่าตามแผนการโจมตีประเทศอินเดียได้ระยะหนึ่งดังตัวอย่างของการขนส่งระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม - 31 ตุลาคม 2487 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเพียงแค่ 4 เดือนกองทัพสามารถใช้ทางรถไฟสายนี้ขนส่งทหารญี่ปุ่นจำนวน 44,721 นาย ปืนใหญ่สนามจำนวน 120 กระบอก กระสุนปืนเล็กและกระสุนปืนใหญ่จำนวน 396 ตู้ใหญ่ รถดินตะขาบ 20 คัน รถลำเลียงกระสุน 12 คัน รถยนต์หุ้มเกราะ 4 คัน และอื่น ๆ นอกจากนี้กองทัพญี่ปุ่นยังสามารถใช้ทางรถไฟสายคอคอดกระในการขนส่งฝักสัด พริกแห้ง และกระเทียมเพื่อเป็นเสบียงอาหารให้กับทหารญี่ปุ่นผ่านเข้าไปทางวิกตอเรียพอยต์ของพม่าได้อยู่ระยะหนึ่งด้วย แต่เมื่อถึงช่วงปลายสงครามกลับถูกกองกำลังของอังกฤษโจมตีกลับอย่างหนักจนกองทัพญี่ปุ่นต้องสูญเสียกำลังทหารที่ประจำการตามแนวพรมแดนพม่ากับอินเดียเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง ทหารส่วนที่เหลือจึงถอยร่นกลับสู่ประเทศไทย ในระหว่างนั้นกองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรยังได้ระดมโจมตีทางรถไฟสายไทย-พม่า และ ทางรถไฟสายคอคอดกระได้รับความเสียหายหลายครั้ง จนทำให้การขนส่งบนทางรถไฟทั้งสองสายต้องชะงักลงเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งสงครามสิ้นสุดลง

ประเด็นที่ 4 ผลกระทบของการเข้ามาควบคุมทางรถไฟใต้ของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อกรมรถไฟไทยที่สำคัญ ได้แก่ การรับภาระในการจัดหาเงินสำรองจ่ายเพื่อจัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์สร้างทางรถไฟทหารสายใหม่ให้กับกองทัพญี่ปุ่น ในช่วงแรกรัฐบาลไทยภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงคมนาคม และกรมรถไฟไทยต้องรับภาระในเรื่องการให้กองทัพญี่ปุ่นกู้ยืมเงิน เพื่อสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่ทั้ง 2 สาย เป็นจำนวนเงินรวมถึง 47 ล้านบาท โดยแยกเป็นเงินกู้ยืมเพื่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่าจำนวน 32 ล้านบาท ทางรถไฟสายคอคอดกระอีกจำนวน 15 ล้านบาท แล้ว นอกจากนี้ในระหว่างที่กองทัพกำลังดำเนินการก่อสร้างทางรถไฟในประเทศไทยอยู่นั้น กระทรวงคมนาคมซึ่งเป็นต้นสังกัดของกรมรถไฟไทยยังต้องรับภาระในการจัดหาเงินสำรองจ่าย เพื่อจัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์สร้างทางรถไฟทหารทั้ง 2 สายให้กับกองทัพญี่ปุ่นอีกด้วย กล่าวคือ ในการดำเนินการสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่ในประเทศไทยทั้งทางรถไฟสายไทย-พม่า และทางรถไฟสายคอคอดกระนั้น ตามข้อตกลงของการก่อสร้างทางกองทัพญี่ปุ่นจะต้องเป็นฝ่ายทรงจ่ายเงินสำรองเพื่อให้ทางกรมรถไฟไทยทำการจัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์ในการสร้างทางรถไฟและสร้าง

สถานีรถไฟให้กับกองทัพ โดยจ่ายเป็นเงินสำรองสำหรับการสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า จำนวน 500,000 บาท ทางรถไฟสายคอคอดกระ จำนวน 200,000 บาท ทั้งนี้ทางกระทรวงคมนาคมจะนำเงินสำรองจ่าย ดังกล่าวฝากธนาคารเพื่อนำดอกผลให้คณะกรรมการดำเนินการจัดสร้างทางรถไฟทหารไว้ใช้จ่ายในการก่อสร้าง แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าเงินสำรองจ่ายสำหรับสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า จำนวน 500,000 บาท นั้น เป็นเงินที่กองทัพกู้ยืมในงวดแรก จำนวน 4,000,000 บาท จากฝ่ายไทย และยังพบว่าเงินสำรองจำนวน 500,000 บาทนี้ กองทัพไม่ได้ปล่อยเป็นเงินสำรองจ่ายให้กับกรมรถไฟไทยในการจัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์สร้างทางรถไฟให้กับกองทัพญี่ปุ่น แต่ทางฝ่ายญี่ปุ่นยังสามารถเบิกเงินสำรองจ่ายจำนวนนี้ไปใช้ในการจัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์เป็นงวดๆ ได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติยังพบว่าเงินสำรองจ่ายของกองทัพญี่ปุ่นดังกล่าวไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่ทางกรมรถไฟไทยได้จัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์ตามที่กองทัพญี่ปุ่นเรียกร้อง ด้วยเหตุนี้ในทางปฏิบัติฝ่ายไทยจึงเป็นฝ่ายรับภาระในการสำรองจ่ายเงินแทนกองทัพญี่ปุ่น การดำเนินการในลักษณะเช่นนี้จึงเป็นเหตุให้กองทัพญี่ปุ่นมีหนี้สินอันเกิดจากการยกภาระให้ฝ่ายไทยสำรองจ่ายเงินจัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์สร้างทางรถไฟทั้งสายไทย-พม่า และสายคอคอดกระเป็นจำนวนมาก

การรับภาระจากการค้างชำระหนี้สินค่าโดยสารและค่าระวางในการขนส่งยุทธปัจจัยของกองทัพญี่ปุ่น เป็นภาระหนักอีกประการหนึ่งที่กรมรถไฟไทยต้องแบกรับตลอดระยะเวลา 3 ปี 9 เดือน ที่กองทัพเข้ามาใช้ทางรถไฟของไทยเพื่อการขนส่งในราชการทหารของญี่ปุ่น เมื่อสำรวจรายละเอียดของเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบิลค่าชำระประจำเดือนของกองทัพญี่ปุ่นทั้งหมดแล้วพบว่าในแต่ละเดือนกองทัพญี่ปุ่นมีบิลค่าชำระค่าโดยสารและค่าระวางในการขนส่งยุทธปัจจัยบนเส้นทางรถไฟสายได้สูงมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับบิลค่าชำระของทางรถไฟสายตะวันออกและสายเหนือ ดังตัวอย่างบิลค่าชำระประจำเดือนมิถุนายน 2485 กองทัพญี่ปุ่นได้ค้างชำระค่าโดยสารและค่าระวางในการขนส่งบนทางรถไฟสายได้เป็นจำนวนถึง 458,285.50 บาท ซึ่งเป็นบิลการขนส่งระหว่างสถานีหาดใหญ่-ปาดังเบซาร์ ธนบุรี(บางกอกน้อย)-หาดใหญ่ กรุงเทพฯ (หัวลำโพง)-หาดใหญ่ ธนบุรี-ปาดังเบซาร์ หาดใหญ่-บ้านโป่ง หาดใหญ่-กรุงเทพฯ และหาดใหญ่-หนองปลาจุก ทั้งนี้มีบิลของการขนส่งระหว่างสถานีหาดใหญ่-ปาดังเบซาร์เป็นจำนวนสูงมากที่สุดถึง 125 ฉบับ ตามด้วยการขนส่งระหว่างสถานีธนบุรี-หาดใหญ่ จำนวน 41 ฉบับ ส่วนกรุงเทพฯ - หาดใหญ่ และธนบุรี-ปาดังเบซาร์ มีจำนวนเท่ากันสถานีละ 18 ฉบับ อย่างไรก็ตามแม้ว่าในบางเดือนกองทัพญี่ปุ่นจะส่งเช็คของธนาคารโยโกฮามาสเปซึมาผ่อนชำระหนี้ที่มีกับกรมรถไฟไทยบ้างตามความสะดวก แต่กองทัพก็ยังคงเพิ่มหนี้ของเดือนใหม่ขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นหนี้พอกพูนสูงสุดถึง 8,262,011.97 บาทในเดือนมกราคม 2488 ซึ่งการชำระหนี้ของกองทัพญี่ปุ่นในลักษณะดังกล่าวขัดกับข้อตกลงของการชำระหนี้ที่จะต้องชำระให้กรมรถไฟไทยหมดภายในเวลา 3 เดือน หรือ 3 เดือนต่อครั้ง ทั้ง ๆ ที่กรมรถไฟไทย

ได้คิดอัตราค่าโดยสารและค่าระวางขนส่งทางการทหารของกองทัพญี่ปุ่นในอัตราเดียวกับการขนส่งทางการทหารไทย คือคิดในอัตราครึ่งหนึ่งของอัตราที่กำหนดโดยทั่วไป กระนั้นก็ตามทางกองทัพญี่ปุ่นก็ยังคงเพิ่มหนี้ขึ้นทุก ๆ เดือน แต่ชำระหนี้ทีละน้อย ๆ อีกทั้งยังคงคอยตรวจเช็คความคลาดเคลื่อนเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ตลอดเวลา และเมื่อทางกรมประสานงานพันธมิตรดำเนินการเจรจาเพื่อทวงหนี้ กลับได้รับคำตอบจากผู้ช่วยหน่วยอิซิคะ ซึ่งรับผิดชอบเรื่องนี้สิน โดยตรงว่า “ไม่มีเงิน ขอให้รอไว้ก่อน”

ประเด็นที่ 5 ผลกระทบของการเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายใต้ของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อการดำเนินชีวิตของราษฎรไทยในท้องถิ่นที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ ปัญหาการใช้เงินดอลลาร์ของทหารญี่ปุ่น ปัญหาเครื่องอุปโภคบริโภคราคาสูง ปัญหาการขาดแคลนข้าวสาร และปัญหาการใช้อำนาจของทหารญี่ปุ่นในกรณีเหตุการณ์บ้านโป่งและเหตุการณ์ยึดจังหวัดระนอง แต่ปัญหาที่ดูจะกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของราษฎรไทยในท้องถิ่น โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่ตั้งของสถานีรถไฟสำคัญ และเส้นทางรถไฟทหารสายใหม่ที่มีทหารญี่ปุ่น และกรรมกรต่างด้าวเข้าพักอาศัยเป็นจำนวนมาก คือ ปัญหาการใช้เงินดอลลาร์ของทหารญี่ปุ่นในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคใต้โดยเฉพาะที่จังหวัดสงขลา อันเป็นที่ตั้งของสถานีป่าดงเบขาร์ ทหารญี่ปุ่นได้นำเงินดอลลาร์ทหารเข้ามาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อเป็นเสบียงอาหารส่งให้กับกองทัพในมลายูและสิงคโปร์เป็นจำนวนมาก โดยในช่วงแรกกองทัพญี่ปุ่นที่ตั้งกองบัญชาการอยู่ในจังหวัดสงขลาได้ยอมรับแลกเปลี่ยนเงินดอลลาร์ทหารญี่ปุ่นเป็นเงินบาทไทยในอัตรา 100 ดอลลาร์ ต่อ 100 บาท ซึ่งเท่ากับเป็นการลดค่าเงินบาทลง โดยเปิดให้แลกเปลี่ยนระยะเวลาสั้น จึงส่งผลกระทบต่อราษฎรไทยและพ่อค้ารายย่อย โดยทั่วไปได้รับความเดือดร้อนและยุ่งยากเพราะไม่สามารถเอาเงินไปใช้จ่ายอย่างอื่นได้ แต่ต่อมาในระยะหลังได้มีพ่อค้าชาวจีนส่วนหนึ่งในภาคใต้อาศัยช่องว่างดังกล่าวในการกว้านซื้อดอลลาร์ทหารญี่ปุ่นเพื่อหวังกำไรจากการนำไปขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินบาทในเขตมลายูภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่น ได้สูงถึง 100 ดอลลาร์ ต่อ 120 บาท นอกจากนั้นในช่วงสงครามรัฐบาลไทยต้องให้กองทัพญี่ปุ่นกู้ยืมเงินไปใช้จ่ายในกองทัพญี่ปุ่นอยู่เรื่อย ๆ อีกทั้งยังต้องสำรองเงินบาทให้กับทหารญี่ปุ่นซึ่งนำเงินyenเข้ามาขอแลกเปลี่ยนเป็นเงินบาทเพื่อไปใช้ในราชการทหารเป็นจำนวนมากอย่างกระชั้นชิดอยู่เสมอๆ จึงส่งผลให้ธนบัตรไทยที่มีอยู่ขาดมือลง รัฐบาลจึงต้องจ้างญี่ปุ่นพิมพ์ธนบัตรไทยให้แต่ก็ยังไม่เพียงพอ จึงต้องแก้ไขปัญหาโดยการพิมพ์ธนบัตรขึ้นเองอีกเป็นจำนวนมาก ผลจากการสั่งพิมพ์ธนบัตรไทยเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ประกอบกับการลดค่าเงินบาทลงเท่ากับเงินยendังกล่าวข้างต้นส่งผลให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ สินค้าอุปโภคบริโภคถีบตัวสูงขึ้นอย่างมาก

ปัญหาเครื่องอุปโภคบริโภคราคาสูงจึงเป็นผลกระทบอีกประการหนึ่งที่ราษฎรไทยได้รับจากการเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายใต้ของกองทัพญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะกองทัพได้กว้านซื้อเสบียงอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับทหารญี่ปุ่นทั้งที่ประจำการในพม่า มลายู และประเทศไทย

โดยเฉพาะในจังหวัดที่มีการเพิ่มขึ้นของทหารญี่ปุ่น เซลยศีกสัมพันธมิตร กรรมกรมลายูและเงินจำนวนมากที่กองทัพนำเข้ามาเพื่อดำเนินการควบคุมทางรถไฟสายใต้และเป็นแรงงานในการสร้างทางรถไฟทหารสายไทย-พม่า และสายคอคอคคะ เช่น ในจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสงขลา ย่อมได้รับผลกระทบโดยตรงมากกว่าในจังหวัดอื่น ๆ โดยในการจัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคของกองทัพญี่ปุ่นได้ดำเนินการโดยผ่าน “กองจัดหาอาหาร” ที่กองทัพจัดตั้งขึ้น จากนั้นกองจัดหาอาหารจึงติดต่อไปยังพ่อค้าเอกชนญี่ปุ่นที่เคยทำการค้าอยู่ในประเทศไทยให้เป็นผู้จัดซื้อสิ่งของให้ ซึ่งพ่อค้าที่เป็นนายหน้าได้ใช้วิธีการกว้านซื้อสินค้าจำนวนมากตามที่กองทัพต้องการจากทั้งร้านค้าและผู้ขายรายปลีกย่อย แล้วฉวยโอกาสขายสินค้าในราคาแพงให้กับกองทัพ เพราะเห็นว่าทหารญี่ปุ่นไม่ทราบราคาสินค้าที่แท้จริง วิธีการนี้มีผลให้ร้านค้าและผู้ขายปลีกย่อยในท้องถิ่นต่าง ๆ หันมาติดต่อค้าขายกับนายหน้าของกองทัพโดยตรง เพราะสามารถขายสินค้าได้ในปริมาณมากและราคาสูงกว่าการขายให้กับราษฎรโดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาการขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันของราษฎรในท้องถิ่นที่สำคัญคือ การขาดแคลนน้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ และน้ำตาลทรายในท้องตลาด หรือถ้ามีราษฎรก็จำเป็นต้องซื้อสินค้าในราคาที่แพงกว่าในภาวะปกติหลายเท่าตัว

นอกจากเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ และน้ำตาลทรายแล้ว ปัญหาการขาดแคลนข้าวสารสำหรับบริโภคยังเป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่ราษฎรไทยในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดส่วนใหญ่ในภาคใต้ อันได้แก่ จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต และระนอง ฯลฯ ซึ่งในภาวะปกติผลิตข้าวได้ไม่เพียงพอสำหรับบริโภคในจังหวัดอยู่แล้ว มีเพียงจังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุงเท่านั้นที่มีผลผลิตข้าวเหลือเพียงพอที่จะป้อนจังหวัดอื่น ๆ ใกล้เคียงในภาคใต้ได้บ้าง ดังนั้นเมื่อเข้าสู่ภาวะคับขันของสงคราม จังหวัดส่วนใหญ่ในภาคใต้ จึงประสบกับปัญหาการขาดแคลนข้าวมากกว่าในภาคอื่น ๆ ประกอบกับสาเหตุจากการเพิ่มกำลังทหารเพื่อเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายใต้ การเพิ่มกรรมกรมลายูและเงินเพื่อสร้างทางรถไฟสายคอคอคคะ ส่งผลให้ความต้องการข้าวเพื่อการบริโภคในภาคใต้เพิ่มขึ้น อีกทั้งทหารญี่ปุ่นยังได้ใช้อำนาจทหารสนับสนุนให้บริษัทมิตซูบิชิโซจิและพ่อค้าเอกชนจากรัฐกันตันเข้ามากว้านซื้อข้าวออกไปจำหน่ายในมลายูโดยอ้างเป็นการส่งออกเพื่อใช้ในราชการทหารญี่ปุ่นเพื่อหลีกเลี่ยงการเสียอากรส่งออกที่ต้องจ่ายให้แก่ไทย เมื่อความต้องการข้าวในภาคใต้เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่การขนส่งทางรถไฟเพื่อลำเลียงข้าวจากภาคกลางไปเลี้ยงดูราษฎรในภาคใต้ก็ลดน้อยลง เพราะกองทัพญี่ปุ่นได้เพิ่มจำนวนการใช้ขบวนรถไฟและตู้รถไฟเพื่อการขนส่งในราชการทหารบนเส้นทางรถไฟสายใต้มากขึ้น การเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายใต้ของกองทัพญี่ปุ่น จึงเป็นสาเหตุหลักที่ผลักดันให้ราษฎรในจังหวัดต่างๆ

ของภาคใต้ต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนข้าวสารสำหรับบริโภคมากขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา

จากการศึกษาเรื่องกองทัพญี่ปุ่นกับทางรถไฟสายใต้ของไทย สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ระหว่าง พ.ศ. 2484 - 2488 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่สำคัญสำหรับการศึกษาระวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจำเป็นต้องมีการค้นคว้าข้อมูลเอกสารของแต่ละฝ่ายอย่างรอบด้าน ดังตัวอย่างกรณีการศึกษาเรื่องกองทัพญี่ปุ่นกับทางรถไฟสายใต้ของไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ผู้วิจัยจำเป็นต้องค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารของฝ่ายไทย ญี่ปุ่น และตะวันตก ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวอย่างรอบด้าน เพราะจะได้ข้อมูลที่ทำให้เห็นเรื่องราวในมุมมองที่หลากหลาย โดยผู้วิจัยต้องไม่มีอคติในการเลือกใช้ข้อมูลเอกสารและต้องระมัดระวังในการวิเคราะห์ตรวจสอบเอกสารของทุกฝ่ายอย่างตรงไปตรงมา เพื่อสามารถอธิบายเหตุการณ์ในอดีตได้อย่างมีเหตุผลและเข้าใจข้อเท็จจริงที่ปรากฏในข้อมูลเอกสารมากที่สุด อย่างไรก็ตามนักประวัติศาสตร์ต่างชาติมักจะพบกับข้อจำกัดของการศึกษาข้อมูลเอกสารชั้นต้นของฝ่ายญี่ปุ่นทั้งในแง่ของข้อมูลที่มีจำกัด เพราะเอกสารราชการส่วนใหญ่ถูกเผาทำลายในช่วงสงคราม แต่การศึกษาเอกสารที่เหลืออยู่ผู้วิจัยต่างชาติอาจพบกับอุปสรรคที่เกิดจากการขาดทักษะในการอ่านเอกสารสมัยสงครามซึ่งเป็นการบันทึกด้วยตัวอักษรคันจิแบบเก่าที่แตกต่างจากอักษรคันจิที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน แต่อุปสรรคดังกล่าวมิอาจทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวต้องหยุดชะงักลง หากผู้วิจัยมีความตั้งใจที่จะทุ่มเทเวลากับการฝึกทักษะการอ่านภาษาญี่ปุ่นเพื่อสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ประกอบการอธิบายประวัติศาสตร์ร่วมกับเอกสารของตะวันตก และโดยเฉพาะเอกสารชั้นต้นของไทยในหอดจดหมายเหตุแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาควบคุมทางรถไฟของกองทัพญี่ปุ่นยังมีข้อมูลใหม่อีกจำนวนมากมายรอให้ผู้วิจัยที่สนใจและเห็นคุณค่าสามารถศึกษาค้นคว้าแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการอธิบายข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยการเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายเหนือและสายตะวันออก ซึ่งที่ผ่านมายังไม่ได้มีการศึกษาอย่างลึกซึ้ง การศึกษาในประเด็นดังกล่าวน่าจะมีส่วนช่วยขยายเรื่องราวการเข้ามาควบคุมเส้นทางคมนาคมทางรถไฟของไทยอันเป็นเส้นทางหลักที่กองทัพญี่ปุ่นใช้ในการขนส่งกำลังทหาร เสบียงอาหาร และอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อเป็นกองกำลังบำรุงให้กับกองทัพญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตลอดช่วงสงคราม การศึกษาการเข้ามาควบคุมเส้นทางคมนาคมทางรถไฟของกองทัพญี่ปุ่นจึงเป็นกรณีศึกษาหนึ่งซึ่งจะช่วยขยายภาพประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาให้ลุ่มลึกและชัดเจนยิ่งขึ้น